

ALECU RUSSO. UN PRECŪRSOR

150 DE ANI DE LA NAȘTEREA POETULUI

În descifrarea sensului unor epoci de intensă efervescență socială, de frământări și contradicții profunde, a căror rezolvare implică momente de explozie revoluționară. Înțelegerea valorilor spirituale ca și a opoziției ideologice, a climatului favorabil acțiunii politice — în lumina gândirii personalităților reprezentative ale timpului — este modalitatea cea mai sigură, mai lipsită de riscuri și sinuozități în interpretare.

Revoluționarii români de la 1848 au fost desigur teoreticienii unui fenomen a cărui amploare a cuprins diferite focare de agitație europeană, dar ei au surprins și au exprimat datele unei realități naționale, condițiile luptei antif feudale în Principate. În perioada de afirmare ascendentă a burgheziei. Această condiționare specifică la baza izbucnirii revoluționare s-a oglindit în ideologia, literatura și întreaga cultură a vremii, cu intransigență și fermitate uneori, cu lirism și romantică frenezic alteori, dar întotdeauna îndeplinind imperativul unei înnoiri politice, unui reviriment spiritual incontestabil.

Alecu Russo apare în rîndurile intelectualității înaintate a epocii drept teoretician al „pașoptiștilor” moldoveni, îmbinînd în spiritul său echilibrat dar ferm, tradiționalismul luminat cu idealul revoluționar. Fiul lui Iancu Rusu, născut la Strășeni pe valea Bicului, la 17 martie 1819, scriitorul a făcut studii de literatură la Geneva și de economie, drept și comerț la Viena. „Ostaș al propășirii” — după propria-i caracterizare —, Russo a fost un cugetător cu incontestabile calități de vizionar-poet și scriitor-artist, precursor al criticii literare militante, cu o forță de argumentare lo-

gică lipsită de pedanterie, dar puternic susținută de o cultură amplă și variată. „Capul cel mai teoretic al școlii critice pașoptiste“, cum îl numește G. Ibrăileanu, caracterizează lapidar și precis momentul istoric pașoptist, pe baza legilor progresului uman — în perioada prerevoluționară prin constatarea luptei a două principii: „o luptă pe moarte între vechi și nou, în care biruința greu câștigată va fi a celui din urmă.“ („Iași și locuitorii lui în 1840“).

Semnatar în 1848, alături de V. Alecsandri, C. Negri și Al. Cuza, al „proclamației“ Partidei naționale din Moldova împotriva lui Mihail Sturza, participant la adunarea de la Blaj, unde se entuziasmează de prezența maselor la marea demonstrație istorică, fără a-și reține ironia față de „babilonia de cuvinte stropșite și smulse din latinește“ din cuvântările rostite, inaccesibile auditoriului țărănesc, Russo e partizanul împrietăririi țăranilor fără despăgubirea moșierilor și trimite lui Bălcescu, reprezentantul stângii revoluționare în guvernul provizoriu, o scrisoare, patetic entuziastă, pentru succesul revoluției în Țara Românească. („Îmbrățișează drapelul din parte-mi... Vestile venite au fost primite de dușmanii noștri cu scrișniri din dinți...“)

Gândirea politică, acțiunea revoluționară și creația poetică se îmbină la Russo într-o sinteză care exprimă fuziunea intimă a unui teoretician de idei înaintate cu un talent artistic necontestat. Planurile, pe care se mișcă spiritul lui mobil și inovator, sînt numeroase și reflectă principalele aspecte ale culturii timpului. „Scăpător de idei și strălucitor de viață stilului“ — cum îl caracterizează N. Iorga —, scriitorul e, prin orbita ideilor pe care le apără, spiritul cel mai apropiat de epoca noastră contemporană, abordînd rînd pe rînd problemele literaturii, lingvisticii, criticii literare și teatrului românesc, pe lângă incontestabila sa prezență în creația literară.

Russo este, în primul rînd, un autentic reprezentant al spiritului pașoptist în valorificarea folclorului. Admirator constant și culegător al poeziei populare („Miorița“), el susține ideea că la baza literaturii culte trebuie să fie creația populară, idee fecundă, care-și are și azi o deplină acceptare. Dacă în genere „literatura este expresia vie a unei nații“ („Cugetări“), poezia populară e prețuită ca oglindă a vieții poporului — pe coordonate psihice și materiale — și ca **document istoric**.

Studiul „Poezia populară“ e străbătut de uimirea admirativă a scriitorului față de geniul poporului român. Identitatea gândirii pașoptiștilor în această direcție e vizibilă (în același scop, Alecsandri va aduce o strălucită pledoarie în *Românii și poezia lor*). Spirit modern, Russo recunoaște, în baladele și „cînticele bătrînești“, întia fază a civilizației unui popor și o mărturie a frumuseții limbii și obiceiurilor strămoșești, care constituie o sursă de inspirație și un model de creație artistică pentru scriitorul cult. Căci — după el — nicăieri nu se poate găsi o limbă mai armonioasă și pitorească, mai străină de „jargonul“ cărților, nicăieri nu există o mai poetică exaltare în fața frumuseților naturii, o mai înflăcărată prezentare a haiduciei, ce intrupează sentimentul de libertate al poporului.

Om de cultură occidentală, dar intim legat de tradiția poporului său, cunoscător al rolului lui Rabelais în combaterea exagerărilor latinismului preclasic francez — ceea ce îl întărește în atacul împotriva „fabricanților de sisteme“ filologice de la noi —, Russo are o concepție modernă în explicarea formației și evoluției limbii, fenomen care se modelează în cursul unui lung proces istoric, dobîndind astfel autenticitate și originalitate specifică. Întrucît limba unui popor își îmbogățește vocabularul prin atingeri și împrumuturi contaminante — în contact cu limba popoarelor învecinate, el justifică prezența slavonismelor (tot astfel cum în celelalte limbi romanice coexistă cu elementele latine cuvinte de origine străină: celtice, normande, galice etc.) și combate eliminarea lor din limba română.

Spiritul său echilibrat îl face să sesizeze (în sensul teoriei mediului, a Doamnei de Staël) determinismul natural și istoric în dezvoltarea literaturii unui popor, sensul și corespondența dintre acesta și stadiul social, nivelul cultural al societății etc. De altfel, Russo consideră că o literatură fără tradiție, fără legătură spirituală cu trecutul, e destinată degradării, căci „izvorul adevăratei literaturi este în tradiție“, concepută ca un factor de originalitate ce exprimă valorile sufletului popular. În fine, cu patos și convingere, el denunță primejdia izolării scriitorilor de popor — ceea ce duce la slăbirea caracterului național al literaturii.

Poet romantic cu ample cadențe și ritmuri variate, cu apelul frecvent la expresia patetică și folosirea largă a stilului metaforic, Al. Russo este autorul poemului liric în proză „Cîntarea României“, adevărat „manifest“ literar în spiritul ideologiei revoluționare pașoptiste. De aceeași factură cu *Paroles d'un croyant* al lui Lamennais.

dar superior prin conținutul său patriotic, prin aluziile directe și personificarea elementelor social-istorice sau naturale, poemul lui Russo trece — într-o patetică evocare — principalele momente ale istoriei poporului român, deplângând decadența țărilor românești aservite străinilor prin trădarea propriilor fii și proorocind simbolic „ziua dreptății”, în realitate apropierea revoluției. Alternând imaginea fericită a victiei patriarhale sau a trecutului glorios cu suferința epocii, poetul dă curs liber unui lirism dureros, în care alegoria exprimă, cu abia reținută revoltă, decăderea moravurilor și stăpînirea tiraniei.

Sub alt aspect, Russo, care e partizan al criticii literare logice, obiective, făcînd elogiul literaturii originale („nici lamartineană, nici hugoliană”), este unul din sprîjinatorii ideii de teatru românesc. Autor a două piese, care nu ne-au parvenit: un vodevil inspirat din viața haiducilor — *Jicnicerul Uadră sau provincialul la teatru* — și o comedie — *Băcălia ambițioasă* —, Russo este și în acest domeniu, un scriitor original, un spirit inedit și avizat.

Protestatar față de regimul despotice al vremii, apărînd tradiția exprimată în obiceiurile și portul popular, autorul intenționase — după propria-i mărturie — să facă din prima piesă o satiră împotriva tragediilor macabre împrumutate din mediocrul repertoriu străin, dar fără nici o contingentă cu realitatea națională — „o epigramă în contra dramelor ce au copleșit scena, dar epigrama avea să se transforme curînd într-o dramă adevărată... pentru eroi și autor” (*Soveja*). În adevăr, vodevilul compus din cîntece, dansuri în costume naționale etc., care se termina scenic cu omorîrea tuturor personajelor, constituia prin textul său un atac indirect împotriva stăpînirii, care a antrenat pe interpreți să rostească cunoscutul vers: „*Din Focșani la Dorohoi ! Țara-i plină de ciocoi !*”. Ca urmare, actorii acuzați de instigație împotriva ocîrmuirii au fost închiși la Mănăstirea Cașin, iar autorul surghiunit la Soveja — episod descris de el cu ironie și umor.

Dacă acest fapt rămîne un edificator document social al vremii, mai fecund pentru cunoașterea ideilor despre literatură și teatru, a gîndirii critice a lui Al. Russo este „Critica criticii” — articol polemic apărut în „Albina Românească” (1846), ca răspuns la critica lui D. Gusti, adresată comediei sale: *Băcălia ambițioasă*. Russo respinge aci acuzațiile criticului, care formulase o serie de rezerve cu privire la fondul și caracterizarea eroilor piesei, învinuindu-l de incapacitatea de a sesiza sensurile ei adevărate.

Cu acest prilej, el remarcă rolul dramaturgilor, considerați nu ca amatori de glorie, ci ca „simpli iubitori de fală românească... niște salahori pentru a ridica o zidire”. El constată, cu satisfacție, că publicul a înțeles necesitatea teatrului românesc, că „bun sau rău (teatrul, *n.n.*), locul său este la piesele naționale”, menționînd totodată folosul pe care-l are spectatorul din frecventarea repertoriului dramatic original.

Interesantă este, în același articol, formularea cîtorva criterii juste în valorificarea operei literare, în general: datoria scriitorului de a se ridica de la particular la general în caracterizarea personajelor; încadrarea lor în spațiu și timp pentru a asigura relațiile dintre ele în mediul realității concrete. În fine, autorul condiționează autenticitatea personajului de atitudine și limbaj, adică de elementele de „tipizare” a eroului.

Talent poetic incontestabil, teoretician al fenomenului literar, om de înaltă ținută etică și patriotică, Al. Russo rămîne o figură luminoasă în retrospectiva culturii noastre din prima jumătate a secolului trecut. Contribuția lui la problemele limbii și literaturii, la consolidarea gîndirii critice și la afirmarea teatrului românesc, îl definește ca pe un spirit înnoitor și fecund, un îndrumător al creației literare în sens progresist, pe variatele coordonate ale culturii naționale.